

An Analysis of Population Settlement Patterns with Emphasis on The Coastal Areas of Iran

ARTICLE INFO

Article Type

Research Article

Authors

Nader Zali*

Saman Abizadeh

Associate Professor, Department of Urban Planning, University of Guilan, Guilan, Iran, Member of Amayesh Thinkers, Center for Iranian Islamic Model of Progress. Assistant Professor, Department of Art and Architecture, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran.

Correspondence:*

Address: Department of Art and Architecture, Payame Noor University (PNU), Tehran, Iran.

Email: n.zali54@gmail.com

Article History:

Received: 28.10.2023

Accepted: 17.03.2024

Extended Abstract

Introduction

Spatial distribution of settlements in the territory is one of the serious issues of spatial planning in the geographical field. The settlement patterns of the city and the village, especially in the coastal areas, is a field that this article emphasizes. In this research, it is tried to investigate how the population settles in the coastal areas. Then, a suitable model to attract the population in these areas is suggested. According to the findings of the national research document, the territorial policies related to the coasts and islands of the country can be listed as follows, which have strengthened the role of the country in the network of regional and international transit passages, as a result, leading to economic prosperity and the settlement of the population will be on the coasts and border areas of the country. Also, the importance of the role of the islands in the development and attraction of the population in the southern coast of the country is emphasized. As a result, according to the situation of population settlement in the coasts of the country, the capacities and roles of each of the settlement points have been extracted according to the land use document and the strategic document of sustainable development of the southern islands of the country. In this case, all the residential areas and islands have played a role according to the division of national work between them and contributed to the development process in the coasts in promoting political, economic, social and cultural ties and relations with the countries of the region and the world. As a result, they can help the whole country.

Introduction

The settlement pattern of the population and settlements is the spatial outcome of the natural environment and the economic, socio-cultural and political conditions, and certainly with the change of these conditions over time, the settlement pattern also changes and transforms. Knowing these developments, the causes and effective factors in the occurrence and emergence of these developments, as well as the effects and consequences of these developments in different fields is a geographical subject and has a special theoretical and scientific (applied) importance. From a theoretical point of view, recognizing, analyzing and explaining the establishment pattern and its developments and investigating the contribution and role of various factors, including the natural, economic, socio-cultural and political environment in its formation and developments, and discovering the general laws governing the establishment pattern, along with understanding the works and its economic-social and spatial-physical consequences are very important and can be effective in expanding the boundaries of knowledge in the field of

geography. Also, from a practical and practical point of view, since the achievement of the optimal model system of population settlement requires the knowledge of trends and trends in this field, the results of such studies can be effective in organizing coastal areas, especially the optimal distribution of population settlement. In this research, it is tried to investigate how the population settles in the coastal areas. Then, a suitable model for attracting the population in these areas is suggested. The pattern of population spatial settlement in both national and local arenas has an irregular distribution. Most of the population and cities are located in the northern and western regions of the country. In the meantime, the provinces and coastal areas in the south of the country, in addition to having a low population density, also suffer from the irregular distribution of the population in the city centers. In this paper, population settlement and spatial arrangement of cities in coastal regions, population settlement and spatial arrangement of cities in coastal provinces of the country are investigated. Unlike the previous researches, this research studies the mentioned provinces not individually, but collectively as the coastal provinces of the country in the form of a region.

Methodology

The present research is a small part of the patterns of population settlement in Iran, which focuses on the coastal areas and examines it from the perspective of analysis. In other words, this research seeks to provide appropriate answers to the patterns of population settlement between the southern and northern coasts of Iran. The research method is descriptive-analytic and data gathering procedure is based on library method.

Results and discussion

After examining and comparing the parameters of relative density, coastal density and coastal grade (the ratio of coastline to area) as well as the percentage of population growth in coastal areas, important results are as follows:

1- Coastal cities being the center of the province is one of the factors that increase the population, while the amount of having a coastline has much less impact on this feature. This issue shows the concentration of facilities and development in the centers of the provinces, which requires distribution of the facilities to other areas.

2- Considering the area which is available to the coastal cities, despite the high population in some southern regions, the northern coastal cities of the country have a higher relative density and coastal density. Therefore, it can be said that the northern coastal areas of the country are more developed. Although important factors such as weather have played a role in this difference in distribution, but considering the type of beaches and access to open waters and on the other hand the wider coastline, it can be said that the development in the southern coastal areas of the country remains blocked, which requires more attention.

3- In the northern provinces, it was observed that there are areas with a limited coastline (low coastal grade), but they have a very high coastal density, but in the southern provinces of the

country, although the coasts are much more scattered, the coastal density is at a lower level. And this shows the insufficient use of the potential of the beaches of these areas.

4- In the southern coastal areas, the cities with more coastlines have been associated with a greater population growth during these ten years, but the cities of Khuzestan province were exempted from this. This issue also expresses the fact that population growth and development naturally takes place in areas with more potential; But it should be noted that in comparison with high-density areas in the north, this growth should be accompanied by a higher speed.

According to the aforementioned explanations and analyzes, the relative population density according to the census of 2015 in the northern coasts of the country is relatively higher than the southern coastal cities of the country, for example, in the city of Rasht, the relative population density is more than 70 people per square kilometer, Fereydoun Kanar with more than 500 people per square kilometer, but in the southern coastal cities of the country, Bushehr is the only southern coastal city that has the highest density among the southern coastal cities with a population density of 200 people per square kilometer. But on the other hand, the southern cities have more coastal strip than the coastal strip in the north of the country, and this population density in the north of the country is higher than in the south of the country due to low and flat coastal areas, and these flat coastal areas attract more people to the beaches. Therefore, in the north of the country, the predominant activity of the coastal cities is agriculture, and in the southern coastal cities of the country, the predominant activity is industrial.

Coastal height and ruggedness play an important role in the exploitation of maritime potential by maritime countries. Countries that have smooth coastal areas and suitable coastal cuts, deploy human structures in coastal areas with less financial cost. On the other hand, high coastal heights and rocks lack the necessary potential to attract the population, and the establishment of marine structures, including ports, is accompanied by the problem of providing a suitable and smooth place. Coastal plains have an important effect on the establishment of human settlements, marine structures and activities, marine tourism, the concentration of financial-production resources, etc. The advantage of low and flat coastal elevations is influenced by the climate of the coastal region and the connection of coastal regions with internal communication networks.

Therefore, in order to create an economic flow in the country, it is possible to use the coastal cities in the south and north of the country. There are 23 coastal cities in the coastal strip of the southern region of the country, which are in direct contact with the land and the sea. The coastal cities of the southern provinces of the country account for about 85% of the province's population. Also, it is possible to use the advantages and favorable economic positions of the coastal cities located in the south of the country to help the economic flow in the southern

provinces of the country and the settlement of the population in them. The economic prosperity and the existence of job opportunities in these beaches attract a large population from the country and even neighboring countries. In the following, the pattern of economic flow in these areas is presented.

Straits, natural passages, islands and coasts are fixed geopolitical factors that have a significant impact on the national power, foreign policy and sea and land strategies of countries. In fact, their geopolitical and geostrategic roles coincide. There is a direct relationship between the use of islands and the power of the coastal government, and the relevant government can play a more active role at the local, regional and global levels. One of the important regions with economic and security strategy in the Middle East is the Persian Gulf region. There are dozens of islands in the Persian Gulf, some of which belong to Iran and are located in the geographical boundaries of the three provinces of Hormozgan, Bushehr and Khuzestan. Some of these islands play a political, economic and military role to defend the southern coasts of Iran. Therefore, according to the pattern of the economic flow and the role of each settlement on the coasts of the country, it is possible to attract and settle the population in these areas.

The banks of Makran from Goatar, East Jask and Sirik are not only the least developed coasts of Iran, but based on development indicators, this axis is considered among the most backward areas of Iran. The Caspian coast from Astara to Kiashahr is the most densely populated coast and is close to the stage of population saturation. What is seen more than any other phenomenon in this coastal strip is the all-round confusion and disorganization in this area.

In this paper, according to the situation of the population settlement in the coasts of the country, the capacities and roles of each of the settlement points have been extracted according to the document of land preparation and the strategic document of sustainable development of the southern islands of the country. In this case, all settlements and islands play a role according to the division of national work between them and contribute to the development process in the coasts and as a result of the whole country. One of the basic emphases in the land preparation document is to use the capacities of these areas in promoting political, economic, social and cultural ties and relations with the countries of the region and the world, and in this regard, a heavy duty has been assigned to the border and coastal areas of the country.

Keywords: Settlement Pattern, Coastal Zone, Coastal Settlements, Coastal Development

آسیب شناسی وضعیت نظام سکونتگاهی شهری و روستایی با رویکرد آمایشی و استقرار جمعیت در سواحل و جزایر جنوب

نادر زالی*

دانشیار گروه شهرسازی، دانشگاه گیلان، گیلان، ایران.
عضو اندیشکده آمایش مرکز الگوی اسلامی ایرانی پیشرفت.

سامان ابی زاده

استادیار گروه هنر و معماری، دانشگاه پیام نور، تهران، ایران.

چکیده

عوامل متعددی در توزیع جغرافیایی جمعیت اثر دارند که تاثیر اقتضانات جغرافیایی، عوامل طبیعی، اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و تاریخی از جمله آنها است. اقتضانات جغرافیایی نظیر شیب و پستی و بلندی‌ها (توپوگرافی)، ویژگی‌های اقلیمی همانند میزان بارندگی، ویژگی‌های زمین شناختی همانند خاک مناسب و دسترسی به منابع آب، در شکل گیری اجتماعات بشری و فعالیت‌های اقتصادی موثرند. از طرف دیگر به لحاظ تاریخی هم جریان‌های اقتصادی همانند راه ابریشم بر شکل گیری و توسعه شهرها و روستاها اثر داشته‌اند. شاید موضوع حکمرانی را هم به‌عنوان یک عامل موثر در این زمینه به‌توان نام برد که چگونه بین امنیت ملی و منطقه‌ای و استقرار و توسعه سکونتگاه‌ها و فعالیت‌ها رابطه ایجاد کرده است. مطالعات نشان می‌دهد در توزیع و تراکم جمعیت تنها یک عامل موثر نیست بلکه همواره مجموعه‌ای از عوامل در یک ارتباط تنگاتنگ تاثیر می‌گذارند. چرا که در این صورت انتظار می‌رود دو نقطه با شرایط یکسان دارای توزیع و تراکم تقریباً یکسان باشند، اما مشاهده می‌شود که چنین امری اتفاق نمی‌افتد. نوع فعالیت‌ها و الگوی آن، بهره‌وری فعالیت‌ها، زمینه اشتغال، کیفیت و قیمت مسکن و دهها مورد دیگر که از عوامل اقتصادی به‌شمار می‌آیند و همچنین عوامل اجتماعی نظیر مذهب، اعتقادات و نژاد در نحوه توزیع و پراکندگی جمعیت موثرند.

کلمات کلیدی: سواحل جنوب، سکونتگاه‌های شهری و روستایی، آمایش، ساختار فضایی.

تاریخ دریافت: ۱۴۰۲/۰۸/۰۶

تاریخ پذیرش: ۱۴۰۲/۱۲/۲۷

نویسنده مسئول: n.zali54@gmail.com

مقدمه

امروزه سیاست‌های دولتی به‌عنوان مهمترین عامل در توزیع و تراکم جمعیت در جهان مطرح است. سیاست‌های اقتصادی هر کشور بسته به سیاست‌های ملی که به اقتصاد سیاسی معروف است در جهت گیری اعتبارات عمرانی و زیربنایی، تعیین الگوی برنامه‌ریزی، تمرکز یا عدم تمرکز و سرمایه‌گذاری‌های دولتی نقش تعیین‌کننده‌ای دارد. در کشورهایی که به‌دنبال الگوی برنامه‌ریزی متمرکز بوده‌اند و یا اقتصاد سرمایه‌داری حاکمیت داشته باعث شکل‌گیری قطب‌های رشد و تمرکز شدید جمعیت در یک یا چند نقطه از کشور شده است. در الگوهای غیرمتمرکز نظیر شیوه حکومتی سوسیالیستی که به‌دنبال عدم تمرکز بوده‌اند، توزیع جمعیت متعادل‌تر است. تاثیر عوامل سیاسی و ایدئولوژیکی در نحوه توزیع جمعیت در جهان امروزه کمتر از تاثیر عوامل طبیعی، اقتصادی و اجتماعی نیست. از نظر پراکندگی جمعیت در بین مناطق مختلف جهان با توجه به شرایط طبیعی، اقتصادی، سیاسی و اجتماعی تفاوت‌های بارزی وجود داشته و عوامل مذکور نحوه توزیع جمعیت را در سطوح کره زمین دستخوش تغییر و تحول ساخته است [1].

استقرار فضایی جمعیت هم در عرصه ملی و هم در عرصه محلی، دارای پراکنش نامنظم است. غالب جمعیت و شهرها در مناطق شمالی و غربی کشور قرار دارند. در این میان استان‌های شرقی و جنوبی با وجود گستره وسیع از مواهب توسعه و جمعیت‌پذیری برخوردار نیستند و استان‌ها و مناطق ساحلی جنوب کشور از تراکم جمعیتی پایینی برخوردارند. در برنامه ششم توسعه بر استقرار جمعیت در ساحل خلیج فارس و دریای عمان تاکید زیادی شده است و با تحقق طرح‌های توسعه ساحل مکران گریزی از آن نیست طبق این برنامه باید جمعیت ساحل جنوب از یک میلیون و نیم فعلی به بیش از ۶ میلیون نفر برسد، در ایران تنها حدود ۲۰ درصد جمعیت کشور در استان‌های ساحلی ساکن هستند که در جهان و کشورهای ساحلی بعضاً این رقم به ۸۰ درصد جمعیت آن کشور می‌رسد.

با توجه به استقرار صنایع انرژی‌بر و پالایشگاه‌ها احتیاج به نیروی کار، ضرورتی اساسی است که از هم‌اکنون برنامه‌ریزان ایرانی را به فکر استقرار جمعیت در مکان‌های مناسب کرده است. خلیج فارس پس از مکزیک و خلیج هودسن سومین خلیج بزرگ جهان به‌شمار می‌رود و از مهم‌ترین و حساس‌ترین نقاط جهان و

غیرفعال بودن بخش صنعتی کشور در مسیر جابجایی جمعیت از بخش کشاورزی به صنعت و سپس خدمات است. قاعده جابجایی جمعیت از روستا به شهرها، ورود تکنولوژی به روستاها، افزایش تولید، آزاد شدن مازاد نیرو، فعال شدن صنایع تبدیلی و ورود مازاد نیرو به بخش صنعت و در نهایت نیاز به معدودی نیروی انسانی در بخش خدمات است. به عبارت دیگر مازاد نیروی انسانی روستا در کشورهای توسعه یافته از بخش کشاورزی به بخش صنعتی منتقل می شود ولی در ایران این مازاد نیرو از بخش کشاورزی مستقیم به بخش خدمات منتقل می شود. انباشتگی نیروی انسانی بخش خدمات در جامعه امروزی ایران و افزایش سطح شهرنشینی حاصل همین فرایند و غیرفعال و غیر موثر بودن بخش صنعتی است. اگر چه همین رشد شهرنشینی هم به صورت متوازن در کشور اتفاق نیفتاده و پهنه شرقی و جنوبی کشور همچنان محروم از توسعه شهری بوده است ولی در کلانشهرها و شهرهای بزرگ در چند دهه اخیر اتفاقات زیادی افتاده است که از جمله آنها می توان به پدیده ماکروسفالی در تهران اشاره کرد که با منطقه کلانشهری خود در شعاع ۱۵۰ کیلومتری، تجمع گسترده ای از تمرکز جمعیت شهری را به وجود آورده است و حدود یک چهارم جمعیت شهری کشور در منطقه شهری تهران متمرکز شده اند، که به لحاظ آمایشی، فاجعه برنامه ریزی و سیاستگذاری در نظام شهری محسوب می شود. با این حال در استان ها نیز همین رویه وجود دارد و کلانشهرها و مراکز استان ها به شکل متفاوتی نسبت به سایر شهرهای همان استان توسعه پیدا کرده و تمرکز عجیبی از جمعیت و فعالیت را در خود تجمع کرده اند.

شکل ۱: مقایسه توسعه شهرنشینی برخی از کشورها با ایران

از نظر سیاسی، اقتصادی و ارتباطی و انرژی های نفت و گاز دارای اهمیتی حیاتی است. کاهش منابع آبی در مناطق مرکزی و ضرورت توسعه دریا محور باعث شده در سال های گذشته مهاجران زیادی در ساحل خلیج فارس ساکن شوند استقرار پایانه های نفتی و صنایع انرژی بر در ساحل خلیج فارس نیز باعث شده تا آینده به نیروی کار زیادی در این مناطق نیاز باشد و سیاست های دولت هم سالها است در اسناد برنامه ریزی و اسناد ملی به این موضوعات تاکید دارد.

البته سیاست های دولت در خصوص مهاجرت هم می تواند در این خصوص اثرگذار باشد. مهاجرت از روستاها به شهرها برای بهره مندی از منابع و منافع بهتر، بسیاری از روستاها را خالی از سکنه کرده و یا نیروی کار متناسب با خود مانند کشاورز یا ماهیگیر یا دامدار را از دست داده و بیش از ۳۵ هزار روستا در چند دهه اخیر خالی از سکنه شده است. بنابراین توجه به امر مهاجرت و حداقل هدایت این مهاجرت ها به مناطق سواحلی می تواند در سیاست گذاری توزیع متعادل جمعیت در پهنه جنوبی موثر باشد.

تحولات شهرنشینی در جهان و ایران

در دهه های گذشته، سرعت رشد شهرنشینی در ایران فراتر از میانگین سرعت رشد شهرنشینی در جهان بوده است. البته رشد شهرنشینی در ایران به معنی توسعه یافتگی نیست و نباید چنین تلقی از ضریب شهرنشینی ۸۰ درصدی ایران داشت. رشد شهرنشینی در ایران معلول ویژگی های اقتصادی به خصوص

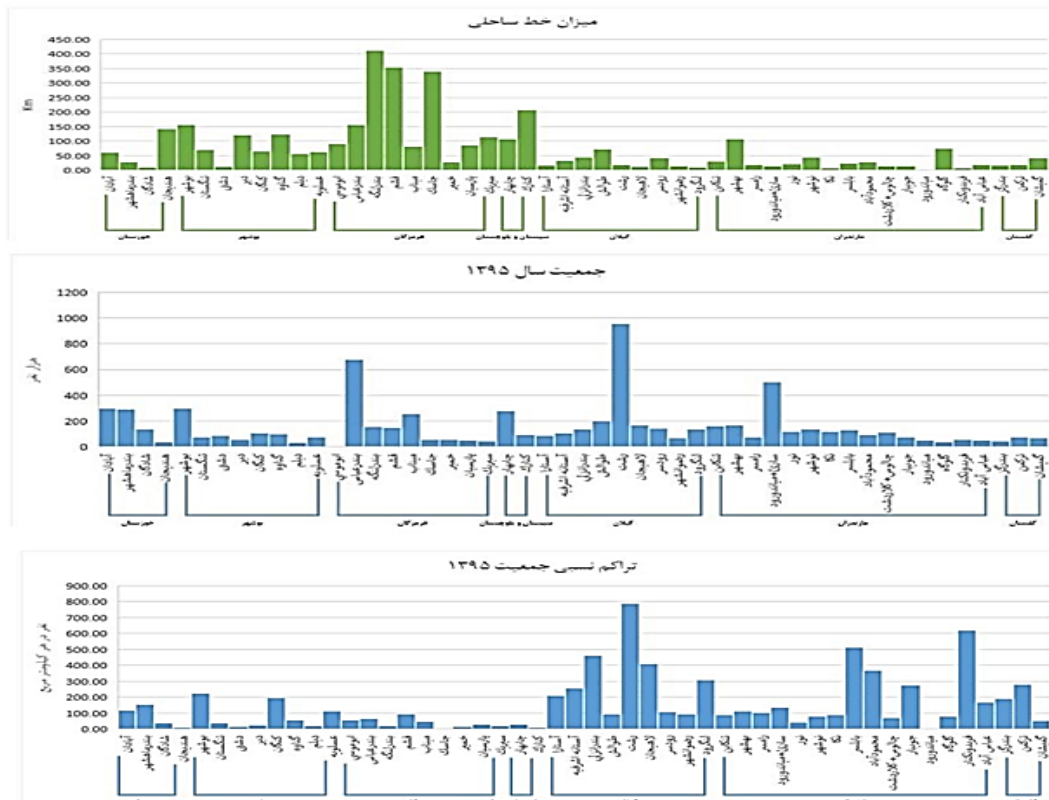
شکل ۲: مقایسه بصری توزیع سکونتگاه‌های شهری در سواحل ایران و جهان

هستند ۸۰ درصد جمعیت آمریکا و ۸۳ درصد GDP آمریکا در ایالت‌های ساحلی واقع شده است. این آمارها نشان می‌دهد ساحل غیر از مواهب اقتصادی و توسعه، به لحاظ جمعیت پذیری و استقرار جمعیت بسیار مورد توجه بوده است.

طبق آمار و مستندات منتشر شده توسط نهادهای جهانی مثل UN هیبتات حدود ۴۰ درصد شهرهای دنیا در محدوده ۱۰۰ کیلومتری سواحل مستقر هستند. در بیش از ۵۰ درصد کشورهای ساحلی، بیش از ۸۰ درصد جمعیت در ۱۰۰ کیلومتری سواحل قرار دارند. ۶۰ درصد شهرهای بیش از ۶ میلیون نفری دنیا در سواحل

شکل ۳: مقایسه تراکم جمعیت خطوط ساحلی به تفکیک شهرستان‌های ساحلی کشور

منبع: [2]

ویژگی‌های شهرنشینی در ایران

اما در ایران علیرغم اینکه صدها کیلومتر ساحل جنوبی و شمالی وجود دارد تنها ۲۰ درصد جمعیت در این استان‌ها ساکن هستند که به معنی جمعیت ساحلی نیست. شاید مجموع جمعیت مستقر در ساحل واقعی و در کرانه ۲۰ کیلومتری به زیر ۵ درصد جمعیت کشور برسد که با این حجم از سواحل نشان می‌دهد سیاستگذاری دولت تاکنون سیاستگذاری مبتنی بر خشکی محور و درون سرزمینی بوده است. در ایران ۷ استان ساحلی با بیش از هزاران کیلومتر مرز آبی ۲۲ درصد جمعیت با ۱۸ میلیون نفر و GDP مناطق ساحلی هم در همین حد حدود ۲۰ تا ۲۳ درصد است [2].

نکته مهمی که وجود دارد این است که با اینکه خط ساحلی جنوب کشور بسیار طولانی و به لحاظ عمق ارتباط و دسترسی به اقیانوس‌ها و دریاها آزاد اهمیت بیشتری دارد ولی جمعیت پذیری کمتری هم دارد. سواحل شمالی از پذیرندگی جمعیتی بالاتری نسبت به سواحل جنوب برخوردارند. البته شاید بتوان نتیجه گرفت رفتار اجتماعی مردم در انتخاب محل سکونت بیشتر اقلیم مینا هست تا اقتصاد مینا. شواهد عینی از جغرافیای جمعیت در ایران با جغرافیای جمعیت در سایر کشورهای مشابه این رفتار اجتماعی را می‌تواند تایید کند.

جدول ۱: ویژگی‌های سواحل کرانه‌های خزر، خلیج فارس و دریای عمان

ویژگی	کرانه خزر
تراکم نسبی جمعیت	در حال اشباع
مسئله اصلی	درهم ریختگی و نابسامانی
کارکرد اصلی	کشاورزی، گردشگری و سکونت
نقش و جایگاه	تا تکمیل کریدور شمال جنوب (محدود)
پراکنش نیروهای نظامی	بسیار محدود و محلی
ویژگی	کرانه خلیج فارس
تراکم نسبی جمعیت	خلوت با تراکم پائین
مسئله اصلی	دریای جنگ
کارکرد اصلی	صنعتی و بازرگانی
نقش و جایگاه	ملی و بین المللی (حیاتی)
پراکنش نیروهای نظامی	گسترده، فشرده و استراتژیک
ویژگی	کرانه دریای عمان
تراکم نسبی جمعیت	تقریباً تهی
مسئله اصلی	عقب ماندگی
کارکرد اصلی	فعلا ندارد - تعریف شده
نقش و جایگاه	محدود
پراکنش نیروهای نظامی	گسترده

منبع: [2]

شکل ۴: موقعیت و وسعت استان‌های ساحلی ایران

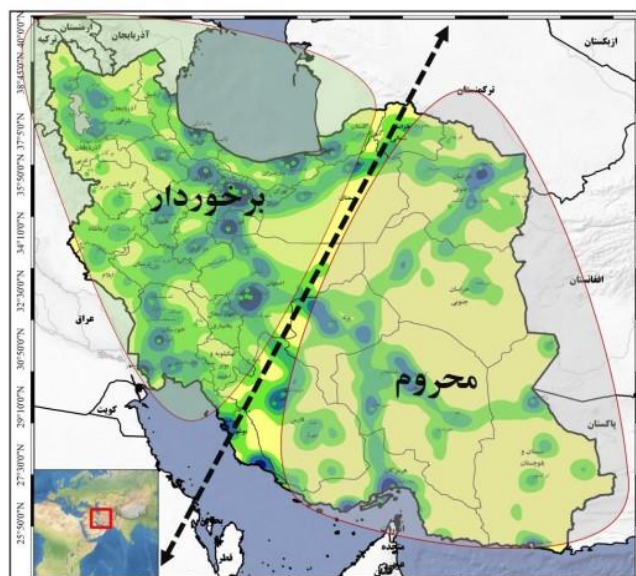
کلانشهر نشینی به یک پدیده اجتماعی و رفتار جمعی تبدیل شده است که حاصل آن محرومیت نیمه شرقی ایران از جمعیت و مواهب توسعه و تمرکز جمعیت در مرکز و غرب می‌باشد.

در این میان سند الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت ملاحظات مهمی در خصوص تدابیر سکونتگاه‌ها و تعادل جمعیت مدنظر داشته است از جمله باز توزیع فضایی جمعیت متناسب با ظرفیت زیستی سرزمین و توان اکولوژیک، توسعه شهری و روستایی مناطق کم تراکم به خصوص نیمه شرقی و سواحل و جزایر، تعادل جمعیت در سکونتگاه‌های روستایی و شهری، تمرکز زدایی از کلانشهرها به خصوص تهران، تثبیت جریان‌های مهاجرتی به خصوص از روستاها و شهرهای کوچک و تقویت اقتصاد روستا که در قالب یک تدبیر مربوط به حوزه سکونتگاه‌ها در سند ارائه شده است.

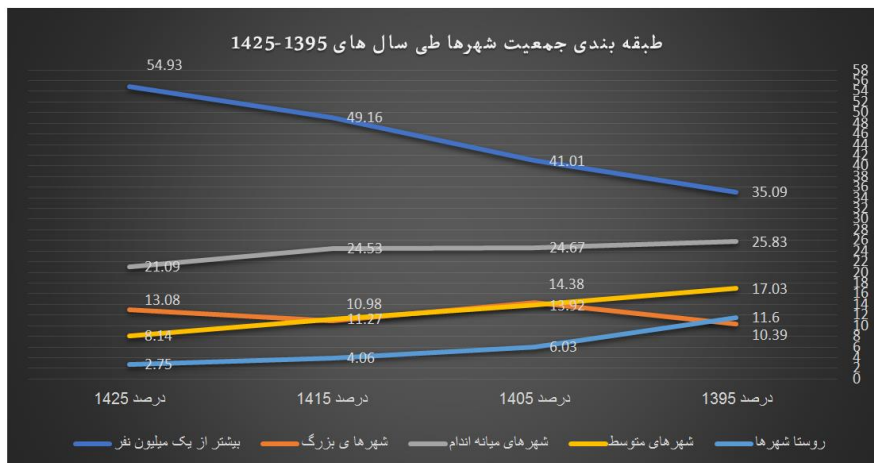
با این وجود در شرایط فعلی پرکندگی جمعیت، تداوم بحران آب، تغییرات اقلیمی و خشکسالی، مهاجرت‌های اقلیمی، تداخل فرهنگی در شهرها و کاهش کنترل اجتماعی، ضعف ملاحظات پدافند غیرعامل، ایمنی و امنیت شهری، ویژگی‌های جمعیتی از قبیل سالمندی، بار تکفل، باروری کم و خروج از پنجره جمعیتی نشان می‌دهد، تشدید بحران شهری در سه دهه آینده با ویژگی جمعیت سالمند و شهرهای بسیار بزرگ و روستاهای خالی دور از انتظار نیست.

بررسی روند توسعه شهری در آینده نزدیک نیز نشان می‌دهد توسعه شهری با پدیده کلانشهرنشینی روبرو است و مهاجرت از ماهیت روستا به شهر به ماهیت شهر به شهر و شهرهای کوچک به شهرهای بزرگ تغییر رفتار داده است و ایران با پدیده اضمحلال جامعه شهرهای متوسط روبرو است و همچنین پدیده

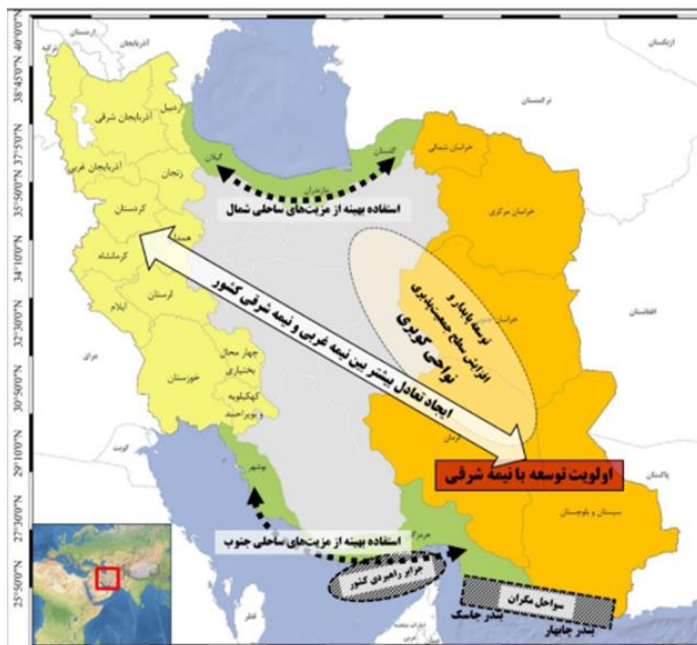
شکل ۵: تصویر کلی محرومیت و برخورداری در پهنه سرزمینی ایران

شکل ۶: پیش بینی جمعیت شهرها در سال های ۱۳۹۵-۱۴۲۵

شکل ۷: رویکرد کلان سیاست گذاری تعادل سرزمینی در سند الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت

سیاستگذاری نظام در متعادل سازی جمعیت

مقام معظم رهبری در سیاست‌های ابلاغی جمعیتی بر حفظ و جذب جمعیت در روستاها، مناطق مرزی و کم تراکم و ایجاد مراکز جدید جمعیتی به‌ویژه در جزایر و سواحل خلیج فارس و دریای عمان از طریق توسعه شبکه‌های زیربنایی تاکید فراوان داشته است. بر همین اساس در اسناد کلان برنامه‌ریزی هم این رهنمود مورد توجه قرار گرفته است از جمله این اسناد جهت گیری‌های ملی آمایش سرزمین است که نکات مهمی را در خصوص سکونت در گستره جنوبی کشور اشاره کرده است.

*فعال سازی بندر جاسک به‌عنوان مرکز فعال صادرات انرژی، بازرگانی و گردشگری.

- *توسعه قلمروهای سواحل کنارک، زرآباد و سیریک.
- *توسعه زیربنایی شرق و جنوب (بندر استان - شبکه جاده‌ای و ریلی - فرودگاه‌ها).
- *برقراری اتصال ریلی به خطوط ریلی بین‌المللی.
- *تامین آب برای توسعه فعالیت‌های راهبردی از سواحل مکران (کرمان - یزد ...).
- *توسعه صنایع دریایی در بندر اصلی (شهید رجایی - جاسک).
- *ساماندهی صنایع آب بر در سواحل خلیج فارس و دریای عمان (مکران).
- *تعادل در توزیع جمعیت در شرق و سواحل جنوب و جزایر (سواحل مکران و جزایر).

آسیب شناسی نظام سکونتگاهی و ساختار فضایی آن

تحلیل روندها، رفتارها و گرایش‌های اجتماعی در حوزه سکونت نشان می‌دهد پدیده‌های تداوم کلانشهر نشینی درون سرزمینی، تداوم تخلیه روستاها، تداوم تخلیه سواحل جنوب و ایران مرکزی، تداوم تشدید عدم تعادل شرق و غرب کشور، تداوم فشار زیستی در استان‌های شمالی، تداوم پدیده تجمع کلانشهری و تداوم درون گرایی اسکان حلزونی (حصار مرزی امن) از جمله ویژگی‌های جدی سرزمین ایران در حوزه سکونتگاه‌ها است در شکل گیری این ساختار دلایل زیادی دخیل بوده‌اند از جمله این دلایل می‌توان به موارد زیر اشاره کرد.

- عامل تاریخی مانند: وجود راه ابریشم و نقش بین راهی بسیاری از شهرها و امنیت تجاری و مستحذات *

- عامل توان اکولوژیک از جمله: ویژگی‌های جغرافیایی سواحل جنوب.

- عدم دسترسی به آب مناسب در سواحل جنوب.

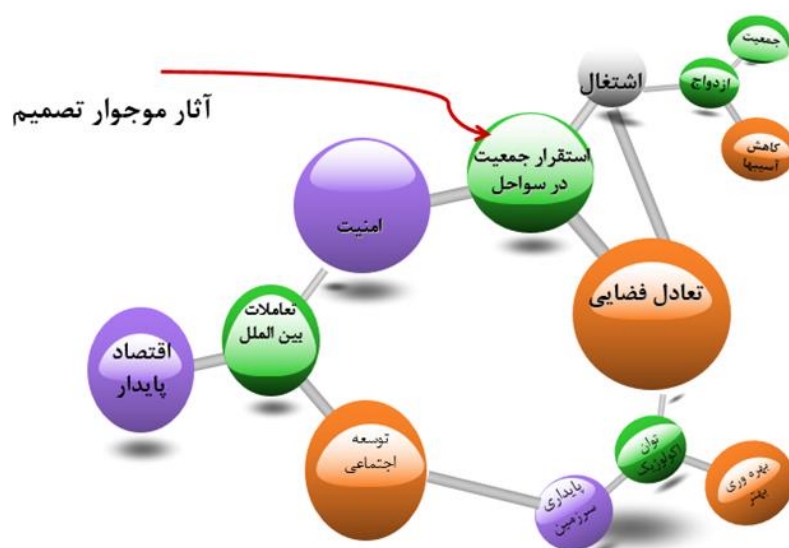
- عامل امنیت از جمله تنش‌های سواحل جنوبی و سایه تاریخی جنگ.

- عامل حکمرانی و نقش دولت در سکنی گزینی.
در این میان فارغ از عوامل تاریخی جغرافیایی و حکمرانی در توسعه سکونتگاه‌ها به نظر می‌رسد در یک رویکرد کلان بین‌المللی و با نگاه سرزمینی، تزریق جریان از هر نوع به یک جغرافیای عقب مانده می‌تواند محرک بسیار مناسبی برای توسعه منطقه باشد در سواحل جنوب به نظر می‌رسد ایجاد کریدور گوادر- چابهار - جاسک- بندرعباس- امام خمینی- بصره تا بندر لاذقیه در سوریه می‌تواند جریان اقتصادی و حتی جریان اجتماعی لازم برای استقرار جمعیت و فعالیت در منطقه را ایجاد کند. ایجاد جریان اقتصادی، با پیامد جریان اجتماعی مواجه خواهد شد و جریان اجتماعی هم باعث شکل گیری شهرهای بزرگ در سواحل و ایجاد تعادل در سرزمین خواهد شد. پیامدهای استقرار جمعیت در سواحل جنوب بسیار فراوان هستند که نمونه‌های آن در شکل زیر ارائه شده است.

شکل ۸: تصویر کلان از نیاز جدی سواحل جنوبی به جریان کالا و پیامدهای مثبت آن

شکل ۹: پیامدهای موجوار استقرار جمعیت در سواحل جنوبی ایران

- Ghaderi, Danial, et al. Investigation of Population Density and Development in the Coastal Areas of Iran. Journal of Marine Science and Technology, winter 2019. [In Persian]
- Zali, Nader. New Approaches in Regional Planning and Development. Gilan :University Publications, 2018. [In Persian]
- Zamani, Akbar, Hatami, Davood. Surveying the Geographical Distribution of the Urban Population of the Southern Coastal Provinces of the Country with the Approach of Passive Defense. Quarterly Journal of Urban Development Studies, Second Period, No.5, 2017. [In Persian]
- Hoggett, Peter. New Hybrid Geography. Translation: Guderzinejad, Shapur. Vol. II, Tehran: Samt Publications, 1995. [In Persian]

تشکر و قدردانی: از حمایت‌های معنوی اندیشکده

آمایش مرکز الگوی ایرانی اسلامی پیشرفت، اعضای اندیشکده، دبیر و رئیس اندیشکده در برگزاری جلسات هم اندیشی در مورد موضوع مقاله و در نهایت تدوین آن سپاسگزاری می‌شود.

تاییدیه‌های اخلاقی، تعارض منافع: موردی توسط

نویسنده گزارش نشده است.

سهم نویسندگان و منابع مالی/حمایت‌ها: موردی

توسط نویسنده گزارش نشده است.

References:

- Yasuri, Majid. Investigation of the Trend of Geographical Distribution of Iran's Population. Future Perspective, Problems and Strategies. Journal of Population and Development, No. ۷۴, ۲۴-۱, 2019. [In Persian]